

התחדשות הלמידה – לימודי המח"ר

הקדמה

מטרתה המוצהרת של מערכת החינוך הנה לטפח בוגרים ובוגרות ערכיים, בעלי ידע ומיומנויות, שיאפשרו להם לעצב את זהותם, להתפתח כאנשים עצמאיים ומשכילים, בעלי חוסן רגשי וחברתי, למצות את יכולותיהם מתוך תחושת טעם ומשמעות ולתרום למדינת ישראל, לחברה ולקהילה.¹

התחדשות הלמידה בתחומי המח"ר (מורשת חברה ורוח) שמה דגש על מקומם המרכזי של מקצועות המח"ר ומהווה הזדמנות ליצירת חוויות למידה עמוקות, מעוררות חשיבה והשראה ורלוונטיות לעולם הלומדות והלומדים. לימודי המח"ר מאפשרים לתלמידים להכיר את החברה והתרבות בה הם חיים, ולהביא לידי ביטוי את הידע היכולות והתפיסות הערכיות שרכשו במהלך לימודיהם, כחלק מתהליך גיבוש זהותם האישית והחברתית וצמיחתם כאזרחים מעורבים בחברה הישראלית.

בעשורים האחרונים אנו עדים למגמת ירידה ברמת העניין והזיקה של תלמידים למקצועות המח"ר (מורשת, חברה ורוח) בחטיבה הבוגרת. מגמה זו באה לידי ביטוי הן בירידה תלולה בשיעור התלמידים הבוחרים ללמוד תחומים אלו ברמה מורחבת הן בדיווחי התלמידים על מידת הסקרנות והעניין בלמידה²

תופעות אלו הושפעו ממגמות בין-לאומיות אשר תרמו לשחיקה במעמד המקצועות ההומניים³:

(א) מגמה של עלייה בערך הנתפס של תחומי דעת התורמים ישירות להתקדמות טכנולוגית והשתלבות בעולם ההיי-טק על חשבון הערך הנתפס של תחומי דעת הומניים. (ב) מגמה של ירידה בתפיסת החשיבות והתועלת של נכסי תרבות, רוח והשכלה לחברה האנושית. על אף האמור, בשנים האחרונות וביתר שאת לאחר שנתיים של מגפה עולמית, מתחזקת מחדש ההכרה בחשיבות עוגני רוח לחברה לצורך התמודדות עם שסעים חברתיים, ניכור ופערים. בד בבד, תעשיית ההיי טק מעלה למודעות דרישה הולכת וגדלה להעסיק במסגרותיה את בוגרי מדעי החברה והרוח בהיותם בעלי נקודת מבט פילוסופית, אתית ומקורית המפרה את החשיבה המדעית ומעשירה אותה בחיפוש אחרי יעדים ופתרונות. כל אלו גם יחד מחזקים ומנכיחים את הצורך להעצמת תחומי המורשת החברה והרוח בשלב הלימודים בבתי הספר.

¹ מתוך מסמך אבני דרך אלול תשפ"א

² מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2017; דוח מצב מדעי הרוח בישראל, מל"ג, 2016 משרד החינוך, תשפ"א

³ Amacad, 2019, Duflo and Banerjee, 2018

תמונת הלמידה הנוכחית:

מתוך ההתנסויות בשטח ומחקרים מהארץ ובעולם, עולה שבכדי לממש את הפוטנציאל הגלום בלימודים במקצועות המורשת, החברה והרוח נדרשת התחדשות במודל ההוראה, הלמידה וההערכה.

המטרות הגדולות של התחדשות הלמידה בתחומי המח"ר (מורשת חברה ורוח)

מטרת העל של רפורמת התחדשות הלמידה, היא לעצב את מבנה ההוראה, הלמידה וההערכה בלימודי המורשת החברה והרוח בחטיבה הבוגרת באופן שיביא לידי ביטוי מיטבי את מטרות החינוך. מטרה זו נחלקת למטרות משנה:

חויית הלמידה: חוויות הלמידה במקצועות המח"ר יפתחו תלמידים סקרנים ומעורבים, בעלי חוסן רגשי אשר רואים בתוצריה של הרוח האנושית (החברתיים, הספרותיים, המדיניים וכיו"ב) מקור השראה ומגיבים אליהם ברגש, במחשבה ובמעשה.

דמות הלומדת והלומד: לימודי מקצועות המח"ר יפתחו תלמידים משכילים וערכיים המסוגלים להביא לידי ביטוי בכתב ובעל פה את מלוא הפוטנציאל שלהם.

פני החברה הישראלית: הערכים, הידע והמיומנויות שהבוגרים והבוגרות ירכשו דרך לימודי מקצועות המח"ר יתרמו לקידום חברה שוויונית, מלוכדת ופלורליסטית המתאפיינת בחוסן, בגיוון תרבותי, בכבוד הדדי ובסולידריות.

התחדשות הלמידה בתחומי המח"ר – עיקרי התוכנית:

התחדשות הלמידה במערכת החינוך מתמקדת בשילוב בין ידע מיומנויות וערכים, חיבור בין תחומי דעת וחיזוק הקשר בין הלמידה לחייהם של הלומדות והלומדים בהווה ובעתיד. מהלך זה מחזק את תחומי המורשת החברה והרוח (תחומי מח"ר) ומאפשר גמישות ובחירה למורים וללומדים באמצעות שילוב ייחודי של לימודי יסוד תחומיים וכתובת עבודה מסכמת רב תחומית.

התחדשות הלמידה

התחדשות הלמידה בתחומי המח"ר
היסטוריה, ספרות תנ"ך, אזרחות, מורשת

הלימודים בתחומי המח"ר (מורשת חברה ורוח) הם הזדמנות ליצירת חוויות למידה עמוקות, מעוררות חשיבה, השראה ורלוונטיות לעולם הלומדות והלומדים. לימודי המח"ר מביאים לידי ביטוי יכולות ועמדות אישיות ומפתחים מסוגלות עכשווית ועתידית. הלימודים בתחומי המח"ר מסייעים לטפח לומדות ולומדים סקרנים, מעורבים, ביקורתיים וערכיים, בדגש על טיפוח זהות אישית ושייכות למשפחה, לקהילה, לעם ולמדינת ישראל.

תפקיד המנהלים וצוותיהם בהובלת תהליך התחדשות הלמידה

התחדשות הלמידה במקצועות המח"ר מהווה הזדמנות בעבור מנהלות ומנהלים בבתי הספר וצוותיהם להשפיע על תהליכי העבודה, הוראה, הלמידה וההערכה הנהוגים בבית הספר. באמצעות מהלך זה, אפשר יהיה לטפח ולפתח שיתופי פעולה בין צוותים ובין בעלי תפקידים בבית הספר. התהליך מאפשר גיוון, טיוב וקידום תהליכי הוראה למידה הערכה בדגש על הערכה מעצבת פנים בית ספרית. באמצעות התחדשות הלמידה, אפשר לקדם ולעודד הקניית מיומנויות מתקדמות זוגמת אוריינות דיגיטלית, יכולות למידה עצמאיות, תקשורת בין-אישית וכדומה. התוכנית מאפשרת התאמת נתיב למידה והערכה לכיתה ולמורה תוך קיום שיח משתף ומותאם לרצון המורה ויכולותיו, ויכולה להיות לעזר למנהלי בתי ספר ולצוותים בדיוק ובהתאמה של תוכניות ומסלולים ברמת מורה וברמת כיתה. התחדשות הלמידה מאפשרת הזדמנות לקידום פדגוגיה בית ספרית מותאמת ומיטבית.

עקרונות המהלך

על מנת להגשים את היעדים המוצגים לעיל, החל מתשפ"ג, יחול שינוי במבנה הלמידה, ההוראה וההערכה של תחומי המח"ר בחטיבה העליונה. בלב השינוי ניצבים שלושה עקרונות יסוד:

- **הרחבת הבחירה למורים** ביחס לתוכן ולאופן ההוראה באופן שיאפשר להם להביא לידי ביטוי את המקצועיות, המומחיות והתשוקה הנדרשים להשגת מטרות הלמידה.
- **הרחבת ההזדמנויות ללומדים** לחשוב ולדון באופן ביקורתי, לחקור חקירה עצמית ויצירתית ולהציג את מחשבותיהם ורעיונותיהם המתגבשים בכתב ובע"פ.
- **הצבת סטנדרט מערכתי** ביחס להישגי הידע והמיומנויות הנדרשים מן התלמידים, ובניית מערך בקרה לבדיקת העמידה בסטנדרט המערכתי.

מבנה הלמידה בתחומי המח"ר

הלמידה בתחומי המח"ר תהיה מורכבת משני שלבים מובחנים:

שלב לימודי היסוד בתחומי הדעת (י"י-א) – שלב זה נועד להקנות ידע ומיומנויות שהגדירה מערכת החינוך בכל אחד מתחומי הדעת. הידע הנרכש יכלול את התכנים המצויים **בתכניות הלמודים** בתחומי הדעת (בהתאמות נדרשות), והמיומנויות שסימנה המערכת לקידום יכולות הלמידה העצמאית והשיתופית של התלמידות והתלמידים.

לימודי היסוד בכל אחד מתחומי הדעת יתפרסו על פני שנתיים ויהיו בהיקף של 5 ש"ש בכל תחום דעת.

היקף הלמידה של כל אחד מתחומי המח"ר יהיה בסך 1.5 יח"ל וכך יופיע בתעודת הבגרות.

המורים יוכלו לבחור את דרכי ההוראה והלמידה של כל תחום דעת לפי תפיסותיהם והעדפותיהם. לצורך כך יוצעו למורים שלושה נתיבים לבחירה במסגרתם ישולבו פרטי הערכה. המערכת תבצע בקרה מדגמית על תהליכי ההערכה ובקרה זו תאפשר למערכת לתקף את הלמידה ולוודא עמידה בסטנדרטים.

שלב למידה מתקדמת – עבודה מסכמת רב תחומית (י"א-י"ב) – לאחר סיום לימודי היסוד והקניית תשתיות הידע והמיומנויות בכל אחד מתחומי הדעת. יחל שלב הלמידה המתקדמת.

הלמידה בשלב זה נועדה לאפשר לתלמידים לבחור, לחקור ולהביא לידי ביטוי את יכולותיהם ועמדותיהם בעבודה מסכמת רב תחומית בכתב ובעל פה. עבודה זו היא השלב המסכם את תהליכי הלמידה בתחומי המח"ר ותוערך הן על ידי מורי ביה"ס והן על ידי בוחן חיצוני.

לכתיבת עבודה זו יוקדשו 4 ש"ש (שעה מכל תחום דעת מלימודי המח"ר)

היקף הלמידה המתקדמת- העבודה הרב תחומית - יהיה בסך של 2 יח"ל וכך גם יופיע בתעודת הבגרות

פירוט מבנה הלמידה

שלב א' – לימודי היסוד בתחומי הדעת (י'-י"א)

בכל אחד מתחומי המח"ר יבחרו המורים נתיב הוראה-למידה-הערכה **משלושה נתיבים אפשריים:**

- א. נתיב למידה מתחדשת
- ב. נתיב למידה דיגיטלית
- ג. נתיב מורים שותפי פיתוח

נתיב א: למידה מתחדשת (פירוט בנספח)

בנתיב זה מוזמנים המורים לבחור את דרך ההוראה הלמידה וההערכה הנוחה להם והקרובה לליבם, תוך התחשבות בסטנדרטים המוגדרים של היקף הידע והמיומנויות הנדרשות- פיתוח מקצועי והזרכות בית ספריות ודספלינאריות יעמדו לרשות המורים.

הערכת הלמידה תתבצע על ידי מגוון פרטי הערכה אותם בוחר המורה -כשישה אירועי הערכה, והציון שינתן לתלמיד יהיה הציון המסכם של כלל פרטי ההערכה שביצע.

שלושה מתוך סך אירועי ההערכה בתחום הדעת (מבחן ושתי משימות הערכה) יבחרו מתוך מגוון משימות מתוקפות המוצעות למורה במערכת המקוונת הבית ספרית, ויהוו 60% מן הציון הסופי של התלמידים ויבוקרו בבקרה חיצונית מדגמית.

שאר פרטי ההערכה יהיו נתונים לבחירת המורה ויהוו 40% נוספים מן הציון הסופי של התלמידים.

- מורה שיבחר לבצע משימות מתוקפות לא באמצעות המערכת המקוונת יתבקש להעלות את התוצרים והמחווונים למערכת המשרד (הסבר לתהליך יישלח בתחילת שנה"ל).

נתיב ב: למידה דיגיטלית

נתיב זה בנוי מקורס דיגיטלי הכולל את כל תכנית הלימודים ומפתח את יכולות הלמידה העצמית של התלמידים ואפשרויות הבחירה שלהם. המורה מלווה את תהליך ההוראה והלמידה, ממשב את התלמידים ופוגש אותם לדיונים בסוגיות בהן בוחר להעמיק. הציון של התלמיד מורכב מאירועי הערכה הנבדקים על ידי לומדה ואירועי הערכה מעצבת שהמורה בודק. במודל זה הבקרה המדגמית תתבצע על גבי המערכות בהן מתקיימת הלמידה הדיגיטלית.

נתיב ג: מורים שותפי פיתוח

לנתיב זה מוזמנים להצטרף מורים יזמים המסוגלים ומעוניינים לפתח תכנית למידה והערכה ייחודית, על בסיס תכנית הלימודים הקיימת. הצטרפות לנתיב זה דורשת אישור עמידה בתנאי סף, ואישור הצעת תכנית הלמידה הייחודית. המורים שותפי הפיתוח ישלחו במהלך הלמידה דו"ח ביניים ודו"ח מסכם ויהיו שותפים בקהילות מקצועיות המקדמות חדשנות ופיתוח.

בחירת הנתיבים:

- בבית הספר ניתן לשלב בין הנתיבים השונים עבור כיתות ותחומי דעת. המורה רשאי לבחור בנתיב המתאים והנוח עבורו ועבור כיתתו.

שלב ב' – למידה מתקדמת – עבודה מסכמת רב תחומית החל מתשפ"ד (י"א-י"ב)

שלב זה הוא שיא תהליך הלמידה ונועד להביא לידי ביטוי את יכולותיהם של התלמידים בעבודה שיתופית העוסקת בחקר בתחומי הדעת השונים. שלב זה יתבצע לאחר סיום שלב לימודי היסוד, במהלך כיתות י"א-י"ב וייחשב בתעודת הבגרות עבודה מסכמת רב תחומית בהיקף של 2 יח"ל.

התלמידים יונחו על ידי מורי תחום הדעת בכתיבת פרקי העבודה בנושא הנבחר. העבודה בכל תחום דעת תכלול תשתית ידע לצד ביטוי שימוש במיומנויות למידה מתקדמות והצגת עמדה ערכית של הכותבים ביחס לסוגיה שבה עסקו. העבודה המסכמת הרב תחומית תכלול מבוא, פרקים בארבעה תחומי דעת שונים ופרק סיכום הכולל הבעת עמדה אישית ונימוקה. הציון הפנימי לעבודה (בהיקף של 50% מן הציון הסופי) יינתן על ידי מורי בית הספר על התהליך והתוצר- תוך שקלול סך ארבעת הציונים שניתנו לפרקים. העבודה תוגש לבדיקת בוחן חיצוני שיבדוק את התוצר בכתב ובעל פה. הציון שיינתן הבוחן החיצוני יהיה אף הוא בהיקף של 50% מן הציון הסופי.

בעלי תפקידים בבית הספר

לצורך הטמעת מהלך התחדשות הלמידה הוגדר בעל תפקיד חדש בבית הספר – מוביל תחומי המח"ר. מוביל המח"ר יוכשר לקדם ולהוביל בבית ספרו את קהילת מורי המח"ר.

אפשר לתת לרכז פדגוגי או לרכז אחד מתחומי המח"ר להיות מוביל מח"ר נוסף על תפקידו או למנות מוביל מח"ר מתוך צוות מורי המח"ר.

פיתוח מקצועי

תכנית התחדשות הלמידה בנויה על נדבכים קיימים במערכת ויכולה להיות מיושמת על ידי המורים בעזרת מערך הנחיות והצעות שמפרסמים המפמ"רים ובעזרת מערך ההדרכה המוצע במחוזות.

בנוסף, נבנתה מערכת של תהליכי פיתוח מקצועי שסייעו למורים להכיר ולהשתמש בכל מגוון האפשרויות שהתחדשות הלמידה מציעה להם. בין השאר – באמצעות הסביבה הדיגיטלית 'כוורת על יסודי' בה יכולים המורים למצוא את כל סוגי ההשתלמות הנדרשים לטובת השתלבות מיטבית בתהליכי התחדשות הלמידה.

ארגון הלמידה וההבחנות

1. חובה להקצות בכל אחד מתחומי הדעת בתחומי המח"ר **את מלוא השעות** על פי החלוקה:
5 ש"ש ללימודי היסוד ו-1 ש"ש לצורך כתיבת העבודה המסכמת.
2. בית הספר יחליט כיצד לפרוס את שעות ההוראה לאורך כיתות י' ו-י"א ובלבד שהעבודה המסכמת תסתיים לא יאוחר מפסח י"ב.
3. יחידות ההגבר של תחומי המח"ר יערכו בהיבחנות חיצונית ובהערכה חלופית כפי שהיה עד תשע"ט. אפשר יהיה להרחיב את מקצועות המח"ר בדומה לנהוג כיום (הנחיות מפורטות יצאו במהלך תשפ"ג).
4. סביבות למידה מגוונות: מומלץ להתאים את סביבות הלמידה לנושאי הלימוד ולתלמידים ולאפשר הזדמנויות למידה בסביבות מגוונות.
5. יש להביא בחשבון שמקצת מזמן הלמידה של התלמידים הוא במרחבים דיגיטליים, ועל כן יש לשבץ זמן למרחבים אלה לכל התלמידים לפי הנתיבים הפועלים בבית הספר.
6. מומלץ לייצר סדיריות ארגונית למפגשי מורי המח"ר בבית הספר לטובת למידה משותפת ופיתוח תהליכי המח"ר הבית ספריים.
7. המלצות לטובת התאמת התוכנית לאוכלוסיות ייחודיות יפורסמו בהקדם.

מקצועות המח"ר - חינוך ממלכתי

• **קישורים עם זרמי החינוך השונים מפורטים בנספח.**

תהליך הטמעת הרפורמה

תהליך הטמעת הרפורמה הנו הדרגתי וימשך מספר שנים, כדי לאפשר לצוותים הכרות והטמעה נוחה ומיטבית.

שלב ראשון של ההטמעה יסתיים בסוף תשפ"ה, כאשר המחזור הראשון של בוגרי המערכת ישלים את תהליך הלמידה הדו שלבית.

במקביל תחל הטמעת התפיסות בחטיבות הביניים כפי שמופיעה [בהנחיות התכנון](#) לתשפ"ג.

לאורך כל הדרך, תהליך ההטמעה יתקיים בשיתוף כלל הגורמים במערכת ויתקדם בהתאם.